

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор Херсонського державного
університету

  Олександр СПІВАКОВСЬКИЙ
« 18 » вересня 2024р.

НАСКРІЗНА ПРОГРАМА ПРАКТИКИ

Освітня програма Історія та археологія
Спеціальність 032 Історія та археологія
Галузь знань 03 Гуманітарні науки
Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)
Факультет психології, історії та соціології
Кафедра історії, археології та методики викладання
Курс II-IV

ПОГОДЖУЮ

Проректорка з навчальної та науково-
педагогічної роботи

 Дар'я МАЛЬЧИКОВА

« 13 » вересня 2024р.

Програму розроблено:

1. Михайленко Галина Миколаївна, доцентка кафедри історії, археології та методики викладання, кандидатка історичних наук, доцентка

Програму розроблено на основі освітньо-професійної програми Історія та археологія першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, затвердженої наказом ректора ХДУ № 270-Д від 29 червня 2023 р.

В.о. декана факультету

Ірина ШАПОШНИКОВА

Затверджено на засіданні кафедри історії, археології та методики викладання

Протокол № 16 від 06 червня 2024 р.

Завідувачка кафедри

Наталя КУЗОВА

Схвалено науково-методичною радою факультету психології, історії та соціології

Протокол № 10 від 18 червня 2024 р.

Голова ради

Наталя ТАВРОВЕЦЬКА

Керівниця навчального відділу

Вікторія ЯЦЕНКО

ВСТУП

Практична підготовка здобувачів, які навчаються у Херсонському державному університеті, здійснюється шляхом проходження ними практики в закладах освіти, на підприємствах, в установах та організаціях згідно з укладеними закладами договорами або у його структурних підрозділах, що забезпечують практичну підготовку.

Політика щодо академічної доброчесності регламентується Положенням академічної доброчесності учасників освітнього процесу Херсонського державного університету.

Організація і проведення практичної підготовки здобувачів вищої освіти Херсонського державного університету регламентується такими документами:

1. Закон України «Про вищу освіту». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
2. Закон України «Про освіту». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Кодекс законів про працю України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
4. Положення про проведення практики здобувачів вищих навчальних закладів України, затверджене наказом Міністерства освіти України від 08.04.1993 № 93. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0035-93#Text>
5. Положення про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 26.12.2017 № 1669. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0100-18#Text>
6. Стандарти вищої освіти відповідних спеціальностей.
7. Положення про організацію освітнього процесу в Херсонському державному університеті від 02.09.2020 № 789-Д, Про введення в дію рішення вченої ради ХДУ від 29.01.2024 про внесення змін до Положення про організацію освітнього процесу в Херсонському державному університеті від 07.02.2024 №88-Д <https://ksu24.kspu.edu/s/7ogSN>
8. Про введення в дію рішення вченої ради ХДУ від 30.10.2023 про затвердження Положення про організацію та проведення практичної підготовки здобувачів вищої освіти у Херсонському державному університеті від 17.11.2023 № 521-Д. <https://ksu24.kspu.edu/s/w34uF>
9. Положення про академічну мобільність здобувачів вищої освіти Херсонського державного університету від 26.06.2020 № 592-Д. <https://ksu24.kspu.edu/s/y0Eb8>

10. Положення про академічну доброчесність учасників освітнього процесу Херсонського державного університету від 06.04.2021 р. №419-Д. <https://ksu24.kspu.edu/s/TSxs4>
11. 11. Про введення в дію рішення вченої ради ХДУ від 26.08.2024 про затвердження Порядку оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти в Херсонському державному університеті (наказ від 28.08.2024 № 410-Д) <https://ksu24.kspu.edu/s/z9TMA>
12. 12. Порядок надання індивідуального графіка навчання, індивідуального терміну проходження практики та складання заліково-екзаменаційної сесії у Херсонському державному університеті від 04.12.2019 № 1023 – Д, Про внесення змін до Порядку надання індивідуального графіка навчання, індивідуального терміну проходження практики та складання заліково-екзаменаційної сесії у Херсонського державному університеті (наказ 04.12.2019 №1023-Д) від 13.09.2022 №442-Д [https://www.kspu.edu/FileDownload.ashx/Порядок%20надання%20індивід.%20графіка%20навчання,%20індивід.%20терміну%20проходж.%20практики%20та%20склад.%20заліково-екзамен.%20сесії%20у%20ХДУ%20\(наказ%20від%2004.12.2019%20№10.pdf?id=cde8af4a-32d9-44a5-b092-b852979ece6b](https://www.kspu.edu/FileDownload.ashx/Порядок%20надання%20індивід.%20графіка%20навчання,%20індивід.%20терміну%20проходж.%20практики%20та%20склад.%20заліково-екзамен.%20сесії%20у%20ХДУ%20(наказ%20від%2004.12.2019%20№10.pdf?id=cde8af4a-32d9-44a5-b092-b852979ece6b)
13. 13.Порядок оскарження процедури проведення та результатів оцінювання контрольних заходів у Херсонському державному університеті від 07.09.2020 № 802-Д. <https://ksu24.kspu.edu/s/TanPg>
14. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 032 «Історія та археологія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (наказ МОН від 29.04.2020 р. № 575).
15. ОПП «Історія та археологія», 2023 р.
16. Навчальний план за ОПП «Історія та археологія» підготовки бакалавра, затверджений протоколом вченої ради ХДУ від 29.06.2023 № 14, та робочі навчальні плани, розроблені на його основі.

1. МЕТА І ЗАВДАННЯ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

Метою практичної підготовки є комплексне засвоєння здобувачами всіх видів професійної діяльності за обраною спеціальністю, оволодіння сучасними методами, формами організації і знаряддями праці у галузі майбутньої професії, формування на базі одержаних в університеті знань, професійних умінь і навичок, необхідних для прийняття самостійних рішень у конкретних суспільно-економічних умовах, виховання потреби систематично поновлювати свої знання, вести наукові дослідження та творчо застосовувати отримані знання у практичній діяльності, використання набутих професійних знань на користь суспільства.

Практична підготовка здобувачів спрямована на оволодіння загальних і спеціальних (фахових) компетентностей та досягнення програмних результатів навчання.

Очікувані компетентності та ПРН

Код освітньої компоненти	Компоненти освітньої програми	ЗК	ФК (СК)	ПРН
ОК 32	Навчальна практика	ЗК1, 4, 7, 8, 10	ФК 3-5, 7, 11, 12	ПРН1. Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему. ПРН2. Розуміти контекст і причини відповідних історичних подій та використовувати ці знання у професійній діяльності. ПРН3. Знати основні підходи до вивчення вітчизняної та світової історії, принципи і методи історичного пізнання, основні типи і види історичних джерел. ПРН4. Володіти понятійно-категоріальним апаратом історичної науки, професійно оперувати науковими термінами, прийнятими у фаховому середовищі. ПРН 5. Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами. ПРН 6. Виявляти взаємозв'язки між процесами у минулому та на сучасному етапі, аналізувати суспільні процеси в історії України у контексті європейської та світової історії. ПРН 7. Розуміти і виявляти відмінності в історіописанні, поглядах на минуле представників різних епох та у різних контекстах. ПРН 8. Брати участь у плануванні та виконанні наукових досліджень у сфері історії, презентувати результати досліджень, аргументувати висновки. ПРН 9. Мати навички організації практичного вирішення питань історичної пам'яті та охорони матеріальної й нематеріальної культурної спадщини України. ПРН 10. Застосовувати сучасні методики у процесі популяризації історії та археології, а також здійсненні різних видів педагогічної діяльності. ПРН 11. Здійснювати аналіз ситуацій з урахуванням історичного контексту та/або історичних передумов. ПРН 12. Здійснювати комунікацію з професійних питань з представниками наукових, громадських, релігійних і національно-культурних організацій і спільнот. ПРН 13. Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей. ПРН 14. Вміти акумулювати та поширювати кращий досвід професійної діяльності, інтегрувати досягнення інших наук для вирішення актуальних проблем історії та археології. ПРН 15. Знати особливості відповідних історичних подій на Херсонщині та використовувати ці знання у професійній діяльності. ПРН 16. Застосовувати сучасні методики у процесі популяризації регіональних особливостей історичного процесу
ОК 33	Виробнича практика	ЗК1, 4, 7, 8, 10	ФК 3-5, 7, 11, 12	ПРН1. Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему. ПРН2. Розуміти контекст і причини відповідних історичних подій та використовувати ці знання у професійній діяльності. ПРН3. Знати основні підходи до вивчення вітчизняної та світової історії, принципи і методи історичного пізнання, основні типи і види історичних джерел.

				ПРН4. Володіти понятійно-категоріальним апаратом історичної науки, професійно оперувати науковими термінами, прийнятими у фаховому середовищі. ПРН 5. Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами. ПРН 6. Виявляти взаємозв'язки між процесами у минулому та на сучасному етапі, аналізувати суспільні процеси в історії України у контексті європейської та світової історії. ПРН 7. Розуміти і виявляти відмінності в історіописанні, поглядах на минуле представників різних епох та у різних контекстах. ПРН 8. Брати участь у плануванні та виконанні наукових досліджень у сфері історії, презентувати результати досліджень, аргументувати висновки. ПРН 9. Мати навички організації практичного вирішення питань історичної пам'яті та охорони матеріальної й нематеріальної культурної спадщини України. ПРН 10. Застосовувати сучасні методики у процесі популяризації історії та археології, а також здійсненні різних видів педагогічної діяльності. ПРН 11. Здійснювати аналіз ситуацій з урахуванням історичного контексту та/або історичних передумов. ПРН 12. Здійснювати комунікацію з професійних питань з представниками наукових, громадських, релігійних і національно-культурних організацій і спільнот. ПРН 13. Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей. ПРН 14. Вміти акумулювати та поширювати кращий досвід професійної діяльності, інтегрувати досягнення інших наук для вирішення актуальних проблем історії та археології. ПРН 15. Знати особливості відповідних історичних подій на Херсонщині та використовувати ці знання у професійній діяльності. ПРН 16. Застосовувати сучасні методики у процесі популяризації регіональних особливостей історичного процесу
ОК 34	Переддипломна практика	ЗК1, 3-6, 9	ФК1, 2, 4, 5, 9, 10, 12	ПРН1. Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему. ПРН2. Розуміти контекст і причини відповідних історичних подій та використовувати ці знання у професійній діяльності. ПРН3. Знати основні підходи до вивчення вітчизняної та світової історії, принципи і методи історичного пізнання, основні типи і види історичних джерел. ПРН4. Володіти понятійно-категоріальним апаратом історичної науки, професійно оперувати науковими термінами, прийнятими у фаховому середовищі. ПРН 5. Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами. ПРН 6. Виявляти взаємозв'язки між процесами у минулому та на сучасному етапі, аналізувати суспільні процеси в історії України у контексті європейської та світової історії. ПРН 7. Розуміти і виявляти відмінності в історіописанні, поглядах на минуле представників різних епох та у різних контекстах. ПРН 8. Брати участь у плануванні та виконанні наукових досліджень у сфері історії, презентувати результати досліджень, аргументувати висновки. ПРН 9. Мати навички організації практичного вирішення питань історичної пам'яті та охорони матеріальної й нематеріальної культурної спадщини України. ПРН 10. Застосовувати сучасні методики у процесі популяризації історії та археології, а також здійсненні різних видів педагогічної діяльності. ПРН 11. Здійснювати аналіз ситуацій з урахуванням історичного контексту та/або історичних передумов. ПРН 12. Здійснювати комунікацію з професійних питань з представниками наукових, громадських, релігійних і національно-культурних організацій і спільнот.

				ПРН 13. Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей. ПРН 14. Вміти акумулювати та поширювати кращий досвід професійної діяльності, інтегрувати досягнення інших наук для вирішення актуальних проблем історії та археології. ПРН 15. Знати особливості відповідних історичних подій на Херсонщині та використовувати ці знання у професійній діяльності. ПРН 16. Застосовувати сучасні методики у процесі популяризації регіональних особливостей історичного процесу
--	--	--	--	---

2. СТРУКТУРА ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА ОПИС ПРАКТИК

Структура практичної підготовки

Код освітньої компоненти	Компоненти освітньої програми	Кількість кредитів ECTS	Форма Контролю	Опис, мета
ОК 32	Навчальна практика	9	диф. залік	Практична підготовка здобувачів до виконання професійних обов'язків за спеціальністю
ОК 33	Виробнича практика	9	диф. залік	Набуття під час практичної діяльності професійних вмінь та формування компетентностей та програмних результатів навчання для роботи в архівних, музейних, бібліотечних установах, закладах культури та освіти, державних та громадських організаціях
ОК 34	Переддипломна практика	4,5	диф. залік	Апробація методичної частини кваліфікаційної роботи (проєкту), оволодіння здобувачами

				відповідними методиками дослідження
--	--	--	--	---

Графік практичної підготовки денна форма навчання

Курс	Семестр	Вид практики	Тривалість	База практик	Відповідальний підрозділ
2	3	Навчальна	2 тижні	архівні установи, архівні відділи установ, підприємств, організацій	кафедра історії, археології та методики викладання
2	4	Навчальна	2 тижні	археологічні експедиції наукових установ та ЗВО, Археологічний музей ХДУ, архівно-музейний центр ХДУ	кафедра історії, археології та методики викладання
3	6	Навчальна	2 тижні	музеї, музейно-архівний центр ХДУ	кафедра історії, археології та методики викладання
4	7	Виробнича	6 тижнів	архівні, музейні, бібліотечні установи, заклади культури та освіти, державні та громадські організації	кафедра історії, археології та методики викладання
4	8	Переддипломна	3 тижні	кафедра історії, археології та методики викладання та архівні, музейні, бібліотечні установи, заклади культури та освіти, державні та громадські організації	кафедра історії, археології та методики викладання

Графік практичної підготовки заочна форма навчання

Курс	Семестр	Вид практики	Тривалість	База практик	Відповідальний підрозділ
2	4	Навчальна	2 тижні	археологічні експедиції наукових установ та ЗВО, Археологічний музей ХДУ, архівно-музейний центр ХДУ	кафедра історії, археології та методики викладання
3	6	Навчальна	2 тижні	музеї, музейно-архівний центр ХДУ	кафедра історії, археології та методики викладання
4	7	Виробнича	4 тижні	архівні, музейні, бібліотечні установи, заклади культури та освіти, державні та громадські організації	кафедра історії, археології та методики викладання та заклади середньої освіти,
4	8	Переддипломна	3 тижні	кафедра історії, археології та методики викладання та заклади середньої освіти,	кафедра історії, археології та методики викладання та заклади середньої освіти,

Види завдань/робіт, критерії оцінювання та порядок нарахування балів з практики висвітлюється в робочих програмах практик.

3. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

Практична підготовка може здійснюватися за такими формами проходження практики:

- очна – основна форма проходження практики, що передбачає безпосереднє перебування здобувачів на базі практики, розташованої в Україні чи за кордоном, протягом встановленого терміну практики;

- онлайн (дистанційна) – форма проходження практики, що може бути застосована у виняткових випадках (в умовах воєнного стану, тимчасове переміщення університету, карантинні обмеження, участь здобувачів у міжнародних програмах обміну тощо) за умови виконання повного обсягу програми практики без безпосереднього перебування здобувачів на базі практики;

- змішана форма – форма, яка передбачає виконання частини завдань, передбачених програмою практики, в очному форматі, іншу частину – дистанційно.

Документальне забезпечення практичної підготовки включає:

- Договори про проходження практики;
- Службові від факультету на проходження практики;
- Наказ про проходження практики;
- Службові про терміни проведення контрольного заходу та призначення комісії для його проведення;
- Розпорядження проректора з навчальної та науково-педагогічної роботи про проведення контрольного заходу;
- Семестровий звіт факультету про проходження практики відповідно плану-регламенту ХДУ поточного навчального року).

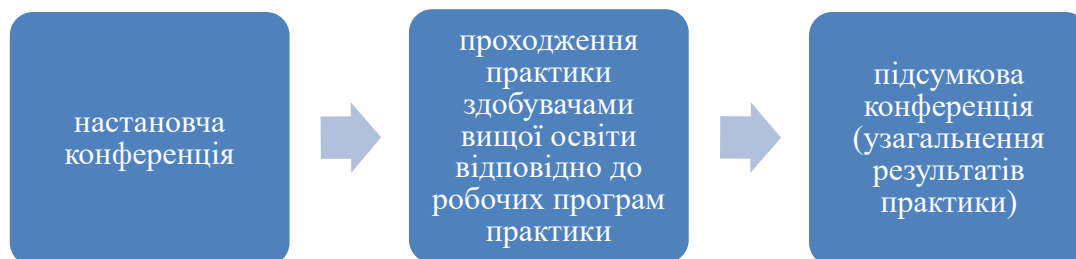
Контроль за організацію та проведення практичної підготовки здобувачів на факультеті здійснюють:

- декан факультету;
- завідувача кафебри;
- керівника практик від факультету (відповідальна особа за проведення практики на факультеті).

Відповідальність за виконання програми практики покладено на:

- гаранта освітніх програм;
- керівника/керівників практики від університету (за якими закріплені здобувачі відповідного виду практики);
- керівника практики від бази практики.

Кожна практика включає три етапи.

На першому етапі практики проводиться настановна конференція, на якій:

- завідувач кафедри та керівники розкривають мету та основні завдання практики, знайомлять здобувачів з базами практики, порядком проходження практики, видами робіт, порядком оцінювання, оформлення звітної документації та процедурою контрольного заходу.

На початку практики здобувачі вищої освіти повинні отримати інструктаж з охорони праці в галузі, ознайомитися з правилами внутрішнього трудового розпорядку підприємства, порядком отримання документації та матеріалів.

Обов'язки учасників практичної підготовки

<i>Учасник практичної підготовки</i>	<i>Зобов'язання</i>
Керівник практик від факультету	- координація своєчасного укладання договорів з базами практики; - розподіл здобувачів за базами практики, за погодженням з кафедрами; до початку практики подає службову для підготовки наказу до навчального відділу; - інструктаж про порядок проходження практики; - надання здобувачам-практикантам необхідних документів (програми практики, зразку звіту про

	результати практики, методичних рекомендацій щодо оформлення звітної документації тощо), перелік яких регламентується робочою програмою практики; - інструктаж здобувачів з безпеки життєдіяльності; - представлення доповіді на вченій раді факультету про перебіг проходження практики здобувачів на базах практики та її результати; - подання до навчального відділу письмового звіту про проведення практики із зауваженнями та пропозиціями щодо поліпшення практичної підготовки здобувачів.
Керівника практики від університету	- облік відвідування здобувачами протягом терміну практики; - забезпечення виконання здобувачами програми практики; - консультування здобувачів щодо підготовки та оформлення звітної документації, особливості оформлення виконаних завдань, підготовку доповіді, повідомлення, виступу тощо; - подання звітної документації; - аналізування виконання програм практики й доповідь про її підсумки на засіданнях кафедри; - складання підсумкового звіту, який подається керівникові практики факультету.
Керівника практики від бази практики	- проведення інструктажу з охорони праці: вступний і безпосередньо на робочому місці; - надання здобувачам можливість користуватися матеріально-технічною базою й інформаційними ресурсами, необхідними для виконання програми практики; - забезпечення обліку проходження практик здобувачів;

	- повідомлення керівника практики факультету або керівника практики від університету про всі порушення трудової дисципліни, правил внутрішнього розпорядку та про інші порушення; - підготовку відгуку на кожного здобувача, відображаючи виконання програми практики; - надання здобувачам можливість апробувати матеріали дослідження до курсових і кваліфікаційних робіт (проектів).
Здобувача, який проходить практику:	- до початку практики одержати консультацію щодо оформлення документів (на настановній конференції з практики або в індивідуальному порядку); - своєчасно розпочати практику; - вивчити й суворо дотримуватись правил безпеки життєдіяльності й виробничої санітарії; - у повному обсязі виконати всі завдання програми практики; - скласти календарний графік проходження практики та залікових заходів, погодивши його з керівником від бази практики й викладачами-керівниками практики за фахом; - вести «Звіт про результати практики» та своєчасно подавати його на перевірку; - працювати відповідно до внутрішнього розпорядку бази практики (КЗпП України); - своєчасно оформити всі документи з практики у формі звіту; - проходити практику в терміни, визначені наказом по університету. Зміна строків проходження практики з поважних обставин, подовження терміну практики або надання індивідуального терміну проходження практики

	здійснюється наказом ректора за поданням декана факультету на підставі поданих документів, що підтверджують поважні причини щодо надання індивідуального терміну проходження практики.
--	--

Контроль під час практики складається з поточного і підсумкового.

За результатами проходження практик здобувачем подається звіт за результатами практики для перевірки та оцінювання. Вимоги до структури та обсягу звіту з практики представлені у робочих програмах практик.

4.ПІДВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ ПРАКТИКИ

Після закінчення терміну практики здобувачі звітують про виконання програми практики. Форма та вимоги щодо оформлення пакету звітної документації здобувача про результати проходження практик надається у робочій програмі практики. Термін подачі здобувачем пакету звітної документації встановлюються керівником практики від університету за узгодженням із завідувачем кафедри та керівником практики від факультетам, але не пізніше дати підсумкової конференції.

Після закінчення практики здобувач надає звітну документацію керівникові практики від університету і звітує перед комісією про виконання робочої програми практики. Захист здобувачами вищої освіти результатів практики відбувається перед комісією, склад якої затверджується розпорядженням проректорки з навчальної та науково-педагогічної роботи, результати захисту відображаються у відомості обліку успішності та індивідуальному плані здобувача. Непроходження або невиконання програми практики в повному обсязі вважаються невиконанням індивідуального навчального плану. Здобувач, який не виконав програму практики без поважної причини, відраховується з університету. За умови невиконання здобувачем програми практики з поважної причини університет може надати індивідуальний термін проходження практики.

Здобувач, який виконав програму практики, але під час підведення підсумків практики отримав незадовільну оцінку, має право покращити результат у період ліквідації академічної заборгованості, визначений регламентом університету згідно з Положенням про організацію освітнього процесу в Херсонського державному університеті та Порядком надання індивідуального графіка навчання, індивідуального терміну проходження практики та складання заліково-екзаменаційної сесії у Херсонському державному університеті.

Підсумки кожного виду практики обговорюються на засіданнях кафедри.

Критерії оцінювання результатів кожної практики визначаються Порядком оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти в Херсонському державному університеті.

Шкала оцінювання у ХДУ за ЄКТС

Сума балів /Local grade	Оцінка ЄКТС		Оцінка за національною шкалою/National grade
90 – 100	A	Excellent	Відмінно
82-89	B	Good	Добре
74-81	C		
64-73	D	Satisfactory	Задовільно
60-63	E		
35-59	FX	Fail	Незадовільно з можливістю повторного складання
1-34	F		Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Здобувач/-ка має право оскаржити організацію, процедуру проведення та результати оцінювання контрольних заходів відповідно до Порядку оскарження процедури проведення та результатів оцінювання контрольних заходів у Херсонському державному університеті.

5. ПЕРЕЛІК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ.

Основна:

1. [Археологія \(для студентів спеціальності «Історія»\): навч.- метод. посібник](#) / Автор-упорядник Ірина Богданівна Скакальська. Перевидання, доповнене й уточнене. Кременець, 2020. 120 с.
2. Археологія України: Курс лекцій: Навч. посібник / Л. Л. Залізняк, О. П. Моця, В. М. Зубар та ін.; за ред. Л. Л. Залізняка. Київ: Либідь, 2005. 504 с.
3. Горохівський П.І. Археологія: [Навчально-методичний посібник для студентів денної та заочної форми навчання](#). / П.І. Горохівський. Умань: ПП Жовтий О.О., 2014. 132 с.
4. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392)
5. Державний стандарт базової середньої освіти (30 вересня 2020 року). Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>
6. [ЗАГАЛЬНІ ПОЛІТИКИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В НАВЧАННІ, ВИКЛАДАННІ Й ДОСЛІДЖЕННЯХ У ХЕРСОНСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ](#). Івано-Франківськ, 2023.
7. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Національний архівний фонд і архівні установи». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2888-14#Text>
8. Закон України «Про музей та музейну справу». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80#Text>
9. Закон України «Про охорону культурної спадщини». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>
10. [Методичні рекомендації для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності](#)
11. Навчальні програми з історії, 5-9, 10-11 класи/ Офіційний веб-сайт Міністерства освіти і науки України / <http://mon.gov.ua/>

12. [Положення про кваліфікаційну роботу \(проект\) \(Наказ ХДУ від 09.10.2020 № 953-Д\)](#)

13. Професійний стандарт вчителя закладу загальної середньої освіти. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profstandart-vchitelya-pochatkovih-klasiv-vchitelya-zakladu-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i-vchitelya-z-pochatkovoyi-osviti>

14. Розвиток історичного джерелознавства в Україні (1840-ві - 1920-ті рр.) : [монографія] / Т. С. Китиченко ; Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, Харків. держ. вище училище фіз. культури №1. Харків : ДІСА ПЛЮС, 2019. 238 с.

15. Якубовський В.І. Музеєзнавство. Підручник. Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М.І., 2010. 352 с.

Допоміжна:

1. Агалець, І. О. (orcid.org/0000-0002-5071-9019) (2021) *Виховання зростаючої особистості: життєві цінності дітей та студентів (аналітичний огляд)* Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. Сухомлинського, м. Київ Київ, Україна.

2. Басараб Н.Я. (2024). РОЛЬ ПОЗИТИВНОЇ ПЕДАГОГІКИ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ. *ПЕДАГОГІЧНИЙ АЛЬМАНАХ*, (56), 99-104. <https://doi.org/10.37915/pa.vi56.573>

3. Burston, Wyndham Hedley. Principles of history teaching. Routledge, 2021.

4. Бойков Ю.А. Теоретичні аспекти розгляду понять «держава» і «народ» при викладанні історико-правових дисциплін. Актуальні проблеми історичної освіти: Матеріали Всеукраїнської науковопрактичної конференції / Редкол.: к.і.н., доц. Н.М.Кузовова (відп. ред.) та ін.Херсон: Вид-во ХДУ, 2021. С.13-17.

5. Водотика, С. Г. Голод 1921-1923 рр. на Херсонщині : методичні проблеми вивчення в шкільному курсі історії України [Текст] / С. Водотика // Таврійський вісник освіти : Науково-методичний журнал. 2015. № 2(2) (50). С.182-192.

6. Водотика, С. Г. Нарис історії Херсонщини. Давній час. Наук.-попул. нарис [Текст] / С. Водотика. Київ : Видавець О. Філюк, 2016. 234 с.
7. Кондрашова Л. В., Федоринова Н. Є., & Стрибайло І. І. (2023). РЕСУРСИ ДІАГНОСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОПТИМІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ У КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ «НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА». *ПЕДАГОГІЧНИЙ АЛЬМАНАХ*, (54), 34-42. <https://doi.org/10.37915/pa.vi54.468>
8. Кузовова Н.М. Голодомор 1932-1933 років на уроках історії: методика вибору джерел та протидії фейкам. Актуальні проблеми історичної освіти: Матеріали Всеукраїнської науковопрактичної конференції / Редкол.: к.і.н., доц. Н.М.Кузовова (відп. ред.) та ін. Херсон: Вид-во ХДУ, 2021.С.13-17.
9. Примакова В.В. (2024). ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ. *ПЕДАГОГІЧНИЙ АЛЬМАНАХ*, (56), 63-69. <https://doi.org/10.37915/pa.vi56.579>
10. Скоролітня А. І. (2024). ІННОВАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ: ДЕФІНІТИВНИЙ АНАЛІЗ . *ПЕДАГОГІЧНИЙ АЛЬМАНАХ*, (56), 147-152. <https://doi.org/10.37915/pa.vi56.565>
11. Lesh, Bruce. "Why won't you just tell us the answer?": teaching historical thinking in grades 7-12. Routledge, 2023.
12. Херсонщина: від найдавніших часів до сьогодення. Навчально-методичний посібник для вищих та загальноосвітніх навчальних закладів / Цибуленко Л.О., Водотика С.Г., Батенко Г.В., Кузовова Н.М., Павленко В.Я., Цибуленко Г.В. Херсон, 2017. 416 с.

Електронні ресурси:

1. Електронний репозитарій Херсонського державного університету. Режим доступу: https://www.kspu.edu/About/DepartmentAndServices/Library/Resource_2017/Digital_resources_2017/eKhSUIR_2017.aspx
2. Офіційний веб-сайт Міністерства освіти і науки України / <http://mon.gov.ua/>

3. Офіційний веб-сайт Херсонського державного університету
<http://www.kspu.edu/>